

Dr. LENDL ADOLF
és Dr. MÁRKUS JENŐ

közreműködésével szerkeszti RAITITS EMIL.

Kiadja: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJE.

Előfizetési ára egy évre 8 K, félévre 4 K.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Egyes szám a „Mi Ujság az Állatkertben” című melléklettel együtt 40 fillér.

A kígyászkeselyű és őse.

Írta: Dr. Lambrecht Kálmán.

Állatkertünk madárvilágának kétségtelenül legérdekesebb tagja a kígyász- vagy lábaskeselyű, a madarak világának ez a legellentétesebb szélsőségekből összetett alakja. A német irodalom *Kranichgeier* és *Sekretär*, azaz titkár néven ismeri, utóbbi neve a fejét díszítő hat pár, mintegy 15 cm. hosszú tollból álló és felmereszthető bőbitától ered,¹ amely tényleg emlékeztet az íródeák füle mögé dugott kalamusra. Hazája Afrikának a Jóreménység fokától az é. sz. 16°-áig és a Vörös tenger partvidékétől Senegalig terjedő része, ahol az arabok az „ördög lovának” és *sorsmadárnak* nevezik, színes mondákat fűzve az állat köré.

Ellentétes szélsőségekből összetett alaknak jellemeztem, mert valóban az. Külső megjelenésében a darúra emlékeztet, csőre és koponyája a leghatározottabban keselyű-jellegű: szeme környéke és a kantár csupasz. Tápláléka minősége szerint határozottan ragadozó madár, táplálékát azonban futva keresi meg, nem úgy, mint a lég úrai: a sasok és keselyűk. Lakóhelye a steppek területe, amelyeket

kitartóan és gyorsan fut be. Egyik megfigyelője, *Heuglin* szerint rossz repülő, *Brehm A. C.*¹ szerint azonban bírja a repülést is; repülése gólyaszerű, nekiiramodással lendül a légbe.

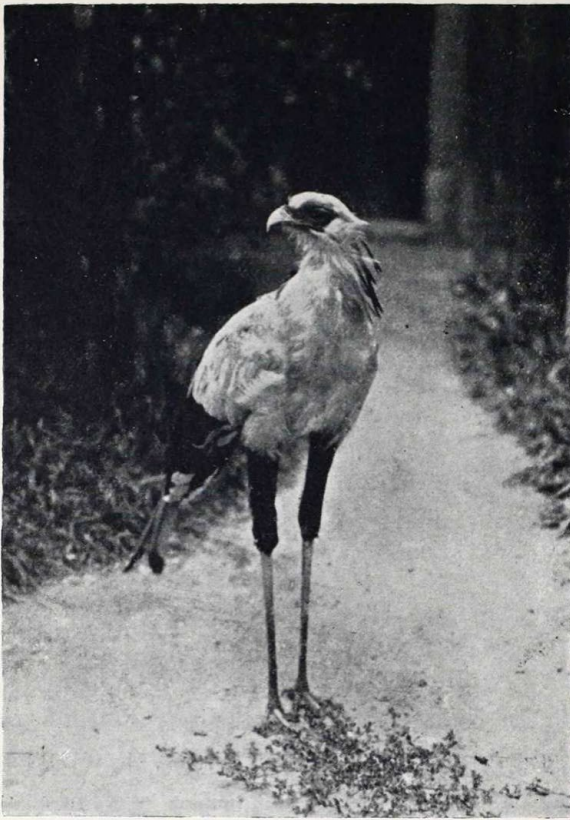
Hogy mily nagy ellentétek jutnak benne kifejezésre, azt igazolja az is, hogy a buvárok sokáig nem tudták, minek is tartsák, hová is sorozzák be a rendszerbe. *Scopoli* például 1786-ban *Otis serpentarius* néven írta le, tehát a tűzokkokhoz sorolta. Külsejének és életmódjának sok ellentétes jegye miatt csak vázrendszere, azaz csontváza adhat felvilágosítást rendszertani hovatartozásáról. Csontváza pedig végtagjainak, medenceövének és szegycsontjának alkotásában sokkal közelebb áll a nappali ragadozó madarakéhoz, mint a gázlókhöz vagy futókhöz, koponyája és csőre pedig határozottan keselyű-jellegű. A madárrendszertan modern mesterei, *Gadow* és *Sharpe* a keselyűk (*Cathartidae*) és saskeselyűk (*Vulturidae*) családja közé helyezik, mint egy külön család (*Serpentariidae*) egyetlen nemét és fajtát.

Állatkertünk mindkét him példányát *Kittenberger Katona Kálmán* küldte Afrikából. Táplálékuk itt is — mint hazájukban — kételtűekből, csúszómászók-ból és rovarokból áll, de az apró madarakat sem vetik meg. Rendkívül falánkak; *Levaillant* egyet-

¹ Újabb időben közkeletű tudományos neve is (*Serpentarius secretarius*) táplálékáról és tollbőbitájáról van véve.

¹ Vom Nordpol zum Aequator 1890 p. 133.

Kígyászkeselyű nyugodtan.

len afrikai példánynak felbontott begyében 21 kis teknősnek, 11 gyíknak és három kígyónak nyomait találta meg tömördek sáskamaradvány társaságában.

Egy fészekalja fogoly.

(A „TERMÉSZET” eredeti tárcája.)

Írta: Bársony István.

Meleg nyár volt; — júliusi nap sütött; a mező aranyfényben úszott; a kopolyák környékén a hűs lombozatú vadkörtefákon vadgerle pihent; a messzeségbe nyúló legelőn gulya fehérlett; a levegő tele volt a kakukfű illatával.

A bojári kopolyák felé sétáltam, Lord kísért, a szeles sárga vizsla, amelynek nagy hajlandósága volt az engedetlenségre. Most, hogy még nem kezdődött el a vadászévad, puská sem volt nálam, csak egy kampós bot, amellyel Lordot bosszantottam, amikor tudniillik el akart ugrani mellőlem, elkaptam vele

a lábát, ahogy a juhász szokta a birkáival. Lord már tudta a tréfámat és csellel igyekezett szabadulni tőlem; — nem előre futott, hanem hátrafelé. Ha aztán sikerült megszöknie, a nyakába vette a határt s végigszánguldozott rajta, magának mulatozva.

Amikor megunt, visszakerült hozzám. Rám nézett, hogy ugyan mit szólok a dologhoz. Gyanakodva sandított felém, de minthogy nem nagyon szidtam, — hisz úgysem igen használt az, — csakhamar megint csinált egy kört. Kiugrasztott a gázosból egy vén nyulat s megkergette. Nagy darab kan nyúl

Az emészthetetlen anyagokat, csontot, pikkelyt, kitin-részeket gomolyag alakjában kiökrrendezi. Budapesti fogságában megtörtént az is, hogy egy lenyelt tyúktojást teljesen épségben adott ki; nyilvánvalólag jól volt már lakva, úgy, hogy meg sem emésztette.

Izgatón érdekes látvány, hogyan támadja meg zsákmányát. Az áldozatául szánt verebet vagy kígyót hatalmas ugrással, két-három roppant erejű taposással teszi védekezésre és menekülésre képzelenné, amiben hatalmasan kifejlett lábizmai segítik. Támadó modorának nagy jelentősége abban áll, hogy hazájában, ahol a legmérgeesebb kígyókat is fölfalja, zsákmányának hátgerincét lábának egyetlen dobbantása összezúzza.

Afrika-utazó természetvizsgálók megfigyelték volna azt is, hogy zsákmányával olykor felrepül és a magasból ejti le, hogy így zúzódjon össze.

Vadászata a legeredményesebb, ha lovon üldözik, ami kifárasztja; foglyúl is így ejthető leginkább.

A Serpentariidae-család — amelynek egyetlen tagja a szóbanforgó kígyászkeselyű — kizárólag Afrikában él. Egyik — és mindeztideig egyetlen ismert — őse azonban Európában is élt.

Milne-Edwards Alphons, a madárpalaeontologia örökérdemű bűvára ugyanis talált 1870-ben a franciaországi Allier tartomány híres lelőhelyén, Langy oligocen rétegében egy sértetlen csüdöt, amely típusa szerint teljes határozottsággal a kígyászkeselyűt képviseli, csupán jelentékenyen rövidebb a ma élő kígyászkeselyű csüdjénél, amennyiben a fossilis pél-

volt az. Lord a nyomába sem ért. Biztattam csöndesen: na Lord, ha ezt megfogod, kapsz egy piculát! Addig-addig, hogy az én nekiszelekedett kísérőm mégis csak belefáradt és végre mellettem maradt, lihegve, nyelvlógatva.

Épen a kopolya mellett levő faiskolához érkeztünk, amely sűrű fűvel díszlett. Amikor elsétáltam volna mellette, Lord hirtelen megtorpant, elnyújtózott; szimatolva állott. — Vadat érzett.

Kíváncsi voltam, mi lehet előtte; — biztattam: előre Lord!

A sárga vizsla nem mozdult; merően nézett maga elé; izgatottan remegett az orrcimpája; egész teste szinte szoborrá változott.

— Előre Lord! előre!

A vizsla most hirtelen „beugrott”; a következő pillanatban éles sivitással pattant fel egy pár fogoly a fű közül, de nem röptül el, hanem az egyik, — a kakas, — valóságos dühvel terpesztette szét a szárnyát s elibe berzenkedett Lordnak; neki futott, — sivitott, zajgott, haragosan; mindenképen jelezte, hogy ki akarja kaparni a szemtelen tolakodó állat szemét; a tyúkocská ezalatt tollaborzoltan arráb tipegett, de ő sem sietett.

Még nem láttam vizslát úgy megijedve, mint az én Lordom volt. Farkát a lába közé húzva meglapult s fülét hátraszegve visszakozott; — a fogolykakas: *utána*; — hiába álltam ott alig öt lépésnyire tőlük, a bátor kis madár nem törődött velem: — nyilván megérezte, hogy bennem nem kell ellenségtől tartania; ő csak Lordot támadta vak dühvel, úgyannyira, hogy a nagy menykő eb szégyenszemre mögém volt kénytelen menekülni előre.

Mindjárt tudtam e nagy elszántság okát. Ennek a szegény kedves kis fogolypárnak apró csirkéi lehettek itt, a közvetlen közelségben; azokat védte az apjuk; azokról akarta a figyelmet elterelni, ami a vizslával szemben tökéletesen sikerült is neki.

dány hossza 215 $\frac{m}{m}$, a ma élőé pedig mintegy 270 $\frac{m}{m}$. Milne-Edwards a langy-i csüdöt *Serpentarius robustus* néven írta le,¹ jelezni akarván, hogy zömökebb alkotású volt késői utódjánál.

Az oligocén kor tudvalevőleg a geológiai harmadkornak középső szakaszát jelzi; a kígyászkeselyű ősenek középfranciaországi előfordulása tehát azt jelenti, hogy az oligocén képlet kialakulásakor a mai Franciaország területén steppe-jellegű pusztaság terült el, amelynek természetszerűleg klimatológiai viszonyai is lényegesen eltérők voltak a maiaktól.

A kígyászkeselyű előfordulása Középeurópa fossilis faunájában távolról sem elszigetelt jelenség. Így például a manapság határozottan meleg égővet lakó flamingóknak és hozzájuk közel álló fajoknak egész sora került elő ugyancsak Franciaország felső oligocén képletéből. A napjainkban a tropusi tengereket lakó tropusi madár (*Phaeton*) őseit *Andrews Anglia eocén* képletéből mutatta ki. Vagy hogy hazai példákra utaljak, hivatkozom a borbolyai ősbálnára (*Mesocoetus hungaricus* Kadić), amely a mai magyar földet a miocén korban borító tengert lakta. De még a geológiai negyedkornak, közszólás szerint a jégkorszaknak faunái is lényegesen elütnek összetételükben a mai faunáktól. Barlangjaink negyedkorú lerakódásaiból száz- és ezerszámra kerülnek elő a hófajdok, havasi fajdok, a lemmingek és a rénszarvas csontmarad-

Kígyászkeselyű felindultan.

¹ Comptes Rendus Ac. Sci. 1870. 557 és Recherches anatomiques et paléontologiques pour servir la histoire des Oiseaux Fossiles de la France II. 465 és 186. tábla.

De engem nem csapott be. Sőt úgy járt szegény, mint a bibicz szokott, amely éppen azzal árulja el a fészket a tojásszedőnek, hogy amikor az arra jár, vijjogva csapong fölötte.

Nem volt ugyan rossz szándékom, de kíváncsi voltam és látni szerettem volna az apró foglyocskák közül egyet-kettőt. Közbeléptem tehát és a bátor kis kakas felé mentem, amire ő végül mégis meggondolta a dolgot s szárnyra kelt. A párja vele röpködött. A faiskolán túl megint leszállottak, de ott már nem voltak utamban. Most hát kereshettem a megbújt kicsinyeket.

Könnyű ezt mondani; de ugyan ki látja meg a buja fű közt az olyan röpködni még nem tudó apróságot? Nagyon is kicsinyek lehettek még, — talán éppen kibújtak volt a tojásból, — azért féltette őket, a kis tehetetleneket, annyira az öreg.

Nem is arra gondoltam én, hogy magam bukkanjak rájuk, hanem Lorddal akartam volna megkerestetni őket. Elvégre lehet nekik annyi foglaltságuk, hogy a jó orrú vizsla megérzi.

— Előre Lord! parancsoltam a vizslámnak.

Na'iszen, éppen jókor. Lord, a máskor oly vállalkozó, türelmetlen állat, most riadtan fordította el tőlem a fejét és nem akarta a parancsot hallani.

— Előre Lord! ismétettem, époly csudálkozva mint boszúsan.

Lord nem mozdult. A hátam mögé osont s ha rá-rászóltam, lesütötte a szemét.

Szépen vagyunk. Ez úgy megijedt a foglykakas attakjától, hogy aligha hasznát bírom venni.

Hízlekedni kezdtem neki. — Na kutyám, ne bomoly, 'iszen csak nem vagy olyan poltron, hogy igazán félj attól a kis madártól? — Ugyan keress már, no!

Lordnak olyan kedvetlen vonás támadt a pófáján, hogy

ványai. Mindezek a fajok a jelenkorban a sarkkör környékét lakják, a negyedkorszaknak az eljegese-

abból ilyesmit kellett megértenem: nekem ugyan beszélhetsz; a szememet csak nem kapartatom ki a kedvedért.

Megharagudtam és a kampós bottal feléje suhintottam. Arra véggkép cserben hagyott, megugrott.

Mit volt mit tennem, rászántam magamat a legreménytelenebb kísérletre. Hátha vaktában sikerül. Elkezdtem a fűvet átkutatni magam. Ide toppantam, oda toppantam, közéje nyúl-káltam a buja fűnek, felemelgettem a lapuleveleket s alájuk kukucskáltam. Elmulathattam volna ilyenformán akár estig is, — de furcsa ugrándozásom annyira felkeltette a Lord figyelmét, hogy végre érdeklődni kezdett. Közelebb jött s figyelt, — még közelebb jött s minthogy nyilvánvalóan megértette, hogy a gazdája keres valamit, ő is szaglászni kezdett úgy félvállról.

Úgy tettem, mintha nem törődném vele, mintha észre se venném. Tudtam, hogy ha rászólok, megint eszébe jut a fogoly kakas és akkor megriad. Ha magára hagyom, akkor talán a saját mulatságából belemelegszik és észre se veszi majd, hogy azt cselekszi, amire én bízattam az imént.

Így is történt.

Minél jobban „kerestem” én, annál több kedve támadt Lordnak, hogy a fű közé ütögesse az orrát. A világért sem avatkoztam bele, hogy mit csinál. Vagy megorrontja a fészkealjja foglycsibét és akkor jelzi is, vagy — ha azok már elfutottak, — hiába keres és abból is megértem, hogy én is hiába erőlködöm.

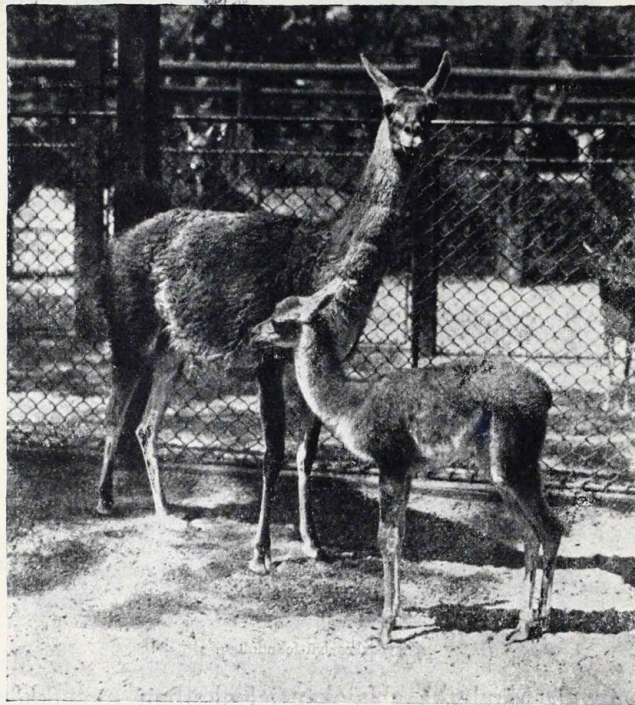
Hát uramfia, egyszer csak látom ám, hogy Lord olyan mereven néz éppen maga elé, mintha valami csudát látna. Nem „állás” volt az, vizslamódra, hanem inkább olyan leselkedés, ahogy a puli, vagy a kuvasz nézi az egérlyukat és várja, hogy előbújék belőle az egér.

Megértettem. A kis foglyok egyike ott lapulhatott, éppen előtte.

déseket megelőző, követő és közéjük eső (úgynevezett prae-, post- és interglacialis) időszakokban pedig a mi szélességi körünkben is otthon voltak, de sőt levonultak Olaszország északi részéig is.

Idézem *Mereskousskit*, aki minden idők egyik legnagyobb polihisztorának, *Leonardo da Vincinek*

Guanako háromhetes fiával.

Odasiettem s megfogtam a Lord nyakán a szíjat, nehogy beugorjon. Azután nagy figyelemmel igyekeztem meglátni, hogy mit érez. Majd kinéztem a szememet, de biz' semmit sem láttam. Elszántan kezdtem közéjük turkálni a kezemmel a fünek és — hirtelen olyat ugrottam hátrafelé, hogy magam is rösteltem Lord előtt, aki most már ilyesmit gondolhatott: ahán! te sem vagy olyan vitéz!

De hát bolond dolog is történt.

Mintha egy maroknyi lódarázs röpített volna fel hirtelen zúgva, olyan nesz és olyan mozgás támadt a fű között. Egy sereg apró jószág futott szét ott villámgyorsasággal és mindegyik különös pirregő csipogást hallatott. Az első pillanatban a meglepéstől szinte megzavarodtam, de aztán észhez kapva igyekeztem minél gyorsabban utánuk nyúlkalni, amíg igazán el nem tűnnek. Mert lám, csakugyan ott volt az egész fészekalja apró fogoly; de még nem voltak nagyobbak, mint egy-egy dió.

Minden sietséggel is csak egyetlenegyert bírtam elcsipni közülök. Gyönyörű kis állat volt. Pici fekete szeme fénylett, mint a gyöngy, gömbölyded testecskéjét finom puhely fődte, szép kis tarka sávok voltak rajta; alig mertem a kezemben tartani, olyan gyöngéd és olyan gyöngye is volt egyszersmind.

Nem tehettem okosabbat, minthogy hamarosan eleresztettem, hisz' a kíváncsiságom már ki volt elégítve. Két másodperc múlva még a színét sem láttam többé.

Lord bambán bámult rám, mintha azt kérdezte volna: mi volt ez? Úgyis hiába magyaráztam volna neki, mást gondoltam és hamarosan vissza húzódtam a kopolya mellett levő nagy fák egyike alá. Úgy okoskodtam, hogy most egy kis türelemmel tanúja lehetek annak, hogyan térnek vissza az öregek, amelyek úgysem mentek messze; s hogyan gyűjtik össze a gyerekeiket.

szájába adja ezeket az alapjukban tényleg tőle eredő szavakat: „Én megvagyok győződve róla, hogy a megkövült növények és állatok kutatása, melyeket a tudósok ezideig kevés figyelemben részesítettek, az alapját fogja megvetni a Földünkéről, az ő multjáról és jövőjéről szóló új tudománynak.”

Az új tudomány, amely ma már nem elégszik meg a leletek állat- és növényföldrajzi elterjedésének kommentálásával, de a maradványokból több-kevesebb sikerrel rekonstruálja a letűnt korok egész szerves világát, mint *palaeobiologia*, azaz *őselettan* merőben új szempontokból világítja meg ismeretünket. Idevágó ismereteink sorában kis láncszem a kígyászkeselyű európai ősenek felismerése, parányi, de fontos, mert ez is kapcsolószeme ismereteink folytonosságának.

A pozsgás növények és az állatkert gyűjteménye.

Írta: Zoltán Vilmos.

I.

A növényvilág legcsodálatosabb és legérdekesebb alakjai közé tartoznak kétségtelenül a kaktuszok is, melyeknek ismeretét az újvilágnak köszönhetjük. Hazájuk ugyanis eredetileg Amerika, ahol Kanadától kezdve dél felé Patagóniáig, vagyis pontosan az északi szélesség 53. fokától a déli szélesség 50. fokáig előfordulnak.

A pozsgás növények vagy succulenták, melyeknek legérdekesebb családját a kaktuszok alkotják, külsejük szokatlanságával s a növényről alkotott

Vártam. Jó darabig semmi sem történt. Lord már unatkozni kezdett s nagyokat kaffogott a körülötte rajzó legyek felé. Végre mégis kezdődött valami... mindössze annyi, hogy halk lágy csirregés hangzott a faiskola közül; megösmertem a vén fogoly hívó szavát. Tehát ott van!...

A csirregés ismétlődött, de csak olyan kabócapörccolyéshez hasonlított, mintha tompítóval szölongatta volna az öreg a fiacskáit.

Kijön-e vajjon?... Dehogy jön! hisz' máris messzebből szól: a picikék tehát utána bújdosnak. Jobb ott a sűrűben.

Nemsokára teljes csend volt megint. Vége volt a hívásnak. Nyilván összekerült a kis család. Hál'istennek.

A világért sem zaklattam volna őket tovább.

— Gyerünk Lord! hívtam a sárga vizslát; — nemsokára ebédet kaptunk otthon.

Ezt még Lord is megértette. A szakácsné úgy szokta volt a konyhára csalogatni, hogy azt kiabálta neki: *ebéd!*

Feltápáskodott s jött.

A kakukfű csakúgy szórta felénk az illatát a mezőről; — a fehér gulya a fák alatt hűsölt; a júliusi nap szinte perzselt. Igazi nyár volt.

A fecskék magasan jártak; nem ígérkezett eső. Olyan hangulatos volt a pusztai csend, hogy még szólani sem mertem, nehogy megzavarjam.

Pedig szerettem volna megkérdeni Lordot: — No öreg, vén bolond, mit szólasz mindehhez?...

Ott kullogott mellettem, lihegve. Hátra-hátra nézett. Vajjon a legyeket leste-e, vagy talán attól tartott, hogy jön a fogolykakas és megtalálja csipni hátulról?